

Треба відзначити, що головними умовами такої роботи має бути: доцільність, доступність і систематичність використання зазначених прийомів на індивідуальних уроках з фортепіано.

Висновки з даного дослідження. Отже, зміст формування у студентів інтересу до занять на фортепіано під час роботи над музичним твором має поєднувати в собі: творчий підхід до виконання музичного твору, імпровізацію, підбирання на слух; уміння висловлювати власні думки та почуття з приводу музичних творів; індивідуальне ставлення до мистецтва; захоплення музичним мистецтвом; ставлення до гри на фортепіано як професійної основи своєї майбутньої професії.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому варто більш докладно проаналізувати зазначену проблему.

Список використаних джерел

1. Арчажникова Л. Г. Потребности и интерес как необходимая предпосылка формирования профессиональных качеств учителя музыки / Л. Г. Арчажникова // Подготовка учителя музыки в педвузе. – Саратов: СГПИ им. К.Федина, 1986.
2. Артоболевская А. Д. Первая встреча с музыкой. 6-е изд. / А. Д. Артоболевская. – М.: Сов. Композитор, 1992. – 101 с.
3. Николаев А. Мастера советской пианистической школы / А. Николаев // Очерки. – М.: Госмузиздат, 1961. – 237 с.

УДК: 355.233:316.72

О.М. Зеленська

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК КОМПОНЕНТА ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ВВНЗ

***Анотація.** У статті обґрунтовано актуальність формування в майбутніх військових полікультурної компетентності та толерантності як її структурного компонента. Розкрито суть цих понять. Проаналізовано шляхи формування полікультурної толерантності у курсантів під час здійснення їхньої професійної підготовки у ВВНЗ.*

***Ключові слова:** полікультурна компетентність, толерантність, вищий навчальний військовий заклад, курсант.*

Zelenska O.M. Cultivating tolerance of cadets in higher military educational establishments as basis of their polycultural competence

***Annotation.** The article substantiates the topicality of the formation of polycultural competence and tolerance as its structural component among future military specialists, reveals the essence of these notions, analyses the ways of cadets' polycultural formation during their professional training at higher military educational institutions.*

***Key words:** polycultural competence, tolerance, higher military educational institution, cadet.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Глибокі зміни, що відбуваються сьогодні в суспільстві під впливом процесу його глобалізації й науково-технічної революції, не могли не вплинути на організацію та зміст військово-професійної освіти. Адже в останні роки професійна діяльність українських військових тісно пов'язана з різними заходами міжнародного масштабу – виконанням миротворчих операцій під егідою ООН, роботою багатонаціональних штабів, проведенням військових навчань у межах програми «Партнерство заради миру» з Північно-Атлантичним альянсом тощо. У свою чергу нові реалії вимагають від курсантів ВВНЗ оволодіння вміннями продуктивного міжкультурного спілкування, без чого стає проблематичним здійснення оперативного обміну інформацією й координація дій військових фахівців, досягнення ними взаєморозуміння, вироблення оптимальних і взаємоприйнятних військово-організаційних, військово-технічних, військово-інженерних рішень. Отже, важливим завданням військово-професійної освіти сьогодні є не лише формування професійних знань, умінь і навичок, але й підвищення рівня сформованості полікультурної компетентності курсантів, що забезпечує їх спроможність здійснювати ефективну

комунікацію з представниками інших культур на засадах взаємоповаги та взаєморозуміння. У свою чергу наявність у майбутнього офіцера полікультурної компетентності передбачає вияв ним відповідних особистісних якостей, серед яких чільне місце займає толерантність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Полікультурна компетентність як ознака професіоналізму сучасного фахівця перебуває у фокусі досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців – Дж. Бейкера, Дж. Бенкса, М. Беннета, В. Єршова, А. Солодкої, Л. Супрунової, О. Щеглової та ін. Концептуальні ідеї толерантної взаємодії як полікультурної норми співіснування людей у сучасному світі визначають у своїх роботах О. Асмолов, Г. Солдатова, Т. Стефаненко, Н. Ткачова, А. Шайгерова, В. Шалін та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим варто зазначити, що проблема формування толерантності курсантів ВВНЗ як основи їхньої полікультурної компетентності не була предметом спеціального дослідження, що зумовлює актуальність обраної нами теми дослідження.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити суть толерантності як компонента полікультурної компетентності сучасного військового фахівця, визначити шляхи її формування у курсантів під час навчання у ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. З урахуванням різних поглядів науковців з окресленої проблеми (О. Джуринський, О. Жежера, П. Сисоєв, Л. Супрунова, О. Щеглова та ін.) полікультурна компетентність курсанта вищого військового навчального закладу розглядається як комплексна професійно-особистісна якість, що забезпечує здатність майбутнього військового взаємодіяти з представниками інших культур на засадах взаємоповаги і взаєморозуміння та ефективно виконувати професійні завдання в умовах полікультурного середовища. Ця компетентність має вирішальне значення для їхньої успішної життєдіяльності та виконання професійних обов'язків у сучасному суспільстві.

У процесі проведення дослідження встановлено, що в структурі полікультурної компетентності курсантів можна умовно виокремити такі два компоненти: когнітивно-процесуальний (проявляється в засвоєнні людиною необхідних для полікультурної взаємодії знань та умінь) та особистісно-аксіологічний (передбачає сформованість у майбутніх офіцерів особистісних якостей, життєво необхідних для здійснення успішної професійної діяльності в умовах полікультурного соціуму).

Як уже вказувалося, серед цих якостей особливо важливе місце посідає толерантність. Аналіз літератури засвідчує, що ідеї терпимості, толерантності почали висловлюватися передовими мислителями ще у XVIII столітті (Ж. Боден, І. Кант, Ш. Монтеск'є, Ф. Ратцель та інші).

Відзначимо, що одним із перших значення толерантності в суспільстві описав англійський філософ Дж. Локк. У процесі висвітлення своїх думок щодо розбудови справедливого суспільства він значну увагу приділив опису толерантності, розкриваючи її суть з різних позицій: як моральну чесноту, політичну цінність, одне з утілень принципу справедливості, рівності; раціональну чесноту, засновану на рівності людей, що володіють інтуїтивним почуттям справедливості та поділяють теорію блага.

Узагальнену характеристику толерантної особистості дав Г. Оллпорт [1], виділивши такі її характерні властивості: орієнтація на себе, потреба у визначеності, менша прихильність до порядку, здатність до емпатії, перевага волі, демократії, знання себе, відповідальність, захищеність. С. Щеколдіна вважає, що основними показниками сформованості толерантності людини є соціальна активність, мобільність поведінки, здатність нестандартно вирішувати звичайні проблеми, емпатія, сформованість соціально-моральних мотивів поведінки особистості у процесі взаємодії з людьми інших етнічних і соціальних народностей [2].

За поглядами Н. Ковальчишиної й Г. Литвинової, сформованість толерантності виявляється в проявах людини – демонстрації поваги й визнанні рівності людей, відмові від домінування й насильства, переваги якоїсь однієї точки зору, визнанні різноманіття людської культури, норм, вірувань, прагненні до єднання та спільних дій. Толерантність передбачає готовність прийняти інших людей такими, якими вони є, а також взаємодіяти з ними на основі згоди. Толерантність не зводиться до індиферентності, конформізму, обмеження власних інтересів, а навпаки – припускає виявлення активної позиції всіма зацікавленими сторонами.

Доцільно також зауважити, що вищевказаними вченими виділено два аспекти толерантності особистості: це зовнішня толерантність (щодо інших) як особистісне переконання, що спонукає суб'єкта проявляти шанобливість і повагу до інших людей, але водночас не заважає йому мати та відстоювати свою позицію, розглядати факти та явища під різними кутами зору, враховуючи при цьому різні чинники; внутрішня толерантність (до невизначеності) як здатність молодшої людини до прийняття рішень і роздумів над проблемою, навіть якщо не відомі всі факти і можливі наслідки [3].

Як підкреслюється науковцями [4; 5; 6], людина з високим рівнем толерантності має певний комплекс поведінки, що характеризується зниженою агресивністю. Така особистість менш конфліктна, причому в неї переважає продуктивний варіант вирішення конфліктів. Одночасно така людина демонструє позитивне ставлення до життя, що збільшує її стресостійкість і загальний життєвий тонус. Ознакою толерантної особистості можна вважати також уміння виходити з конфліктних ситуацій шляхом переговорів. Фахівці відзначають, що володіння індивідом значним спектром способів вирішення конфліктів дозволяє йому розбудовувати найбільш продуктивну, толерантну взаємодію.

Установлено, що термін інтолерантність, навпаки, застосовується вченими для опису поведінки особистості, яка ґрунтується на насиллі, порушенні прав людини, нагнітанні соціальної нестабільності, прояві дискримінації та прагненні до жорсткої одноманітності. До симптомів інтолерантності належать: використання образливої лексики, яке припускає нехтування, що пригнічує людей, які належать до іншої культури, раси, нації, релігії, а також їх висміювання; прояв негативних стереотипів і забобонів, що характеризують представників певної культурної групи; відстоювання ідей, що пов'язані з дискримінацією, репресіями, геноцидом, остракізмом, існуванням різнорівневих соціальних статусів, позбавленням соціальних благ представників певних соціальних груп тощо.

У контексті формування полікультурної компетентності курсантів доцільно звернути увагу на зауваження Н. Ковальчишиної та Г. Литвинової про те, що в межах різних культур пропонуються різні визначення толерантності, які мають певні схожості й відмінності [3]. Тому сьогодні значна увага приділяється розробці документів, які діють на міжнародному рівні взаємодії.

Зокрема наукові положення щодо додержання принципу толерантності знаходять своє відбиття в нормативній базі, що регулює міжнародні стосунки. Так, згідно з положенням, викладеним у документах ООН і ЮНЕСКО, навчання культури означає побудову та розвиток соціальних відносин, заснованих на принципах свободи, справедливості, демократії, терпимості та солідарності. Саме такий тип взаємовідносин дозволяє запобігати міжнародним конфліктам на ранній стадії їх розвитку за допомогою ліквідації або мінімізації причин появи непорозумінь шляхом установлення діалогу та ведення переговорів.

Отже, можна підсумувати, що толерантність – це одна з можливих реакцій людини на різноманітність, що є протиположною щодо зіткнення з поглядами та вчинками, які значно відрізняються від власних. Особливого значення сьогодні набуває полікультурна толерантність, що виявляється у прагненні представників різних культурних груп досягти взаємної поваги, розуміння й узгодженості різнорідних інтересів і поглядів без застосування тиску, переважно методами роз'яснення, переконання та інтерактивної взаємодії. Толерантність у полікультурній взаємодії означає відсутність стереотипності у сприйнятті інших, гнучкість мислення, вміння адекватно оцінювати свою особистість, контактність, доброзичливість, відсутність агресії, зокрема і самоагресії, та тривожності, мобільність дій, ввічливість, терпіння, соціальну активність.

Як відомо, період навчання студентської молоді у вищому навчальному закладі відіграє важливу роль у професійному та особистісному становленні людини. У світлі цього Ю. Лотман і В. Шалін підкреслюють, що творче використання принципу толерантності в освітньому процесі створює сприятливі умови для подальшої експансії толерантності в інших сферах соціальних відносин. Тому формування толерантності курсантів у ВВНЗ спонукає їх у майбутньому діяти в дусі миру, терпимості, гуманного міжнаціонального спілкування, прагнути до досягнення консенсусу, пошуку шляхів мирного та стабільного співіснування представників різних культур в умовах наявності між ними суттєвих розбіжностей [5; 6].

Оскільки ефективність процесу формування толерантної свідомості особистості значною мірою залежить від системи освіти як чинного інституту соціалізації, важливо не лише забезпечити організацію навчального процесу курсантів на основі принципу толерантності, але й розробити та реалізовувати на практиці програму цілеспрямованого здійснення цього процесу. Причому така програма має охоплювати як аудиторні заняття курсантів, так і їхню позааудиторну діяльність. Адже, як свідчить аналіз практики роботи ВВНЗ, на сьогодні в них подібні програми відсутні.

На підставі вищевикладеного зроблено висновок про потребу в перегляді навчальних програм з різних дисциплін та збагаченні їх змісту матеріалом, який сприятиме грамотному підведенню майбутніх військових фахівців до усвідомлення важливості толерантної взаємодії в суспільстві. При цьому особливу увагу слід приділяти оптимізації змісту гуманітарних дисциплін у системі професійної підготовки курсантів з метою посилення їх полікультурної спрямованості.

Як підкреслює А. Солодка, саме викладання цих навчальних дисциплін порівняно з іншими (наприклад, навчальними дисциплінами природничо-математичного циклу, спеціальними, тактико-спеціальними) має значні можливості щодо реалізації лінгвістичного, комунікативного, історичного, прагматичного, естетичного, етнопсихологічного компонентів полікультурного діалогу [7]. Крім того, за В. Лекторським, саме гуманітаризація освіти дозволяє забезпечувати толерантні основи в організації педагогічного процесу, оскільки «лише на основі вивчення гуманітарних дисциплін можна сформувати розуміння мінливості культури та незапрограмованості історії» [4].

Наголошуючи на наявності в гуманітарних дисциплінах значного потенціалу щодо формування в курсантів полікультурної толерантності, важливо наголосити, що засвоєння ними відповідних знань не є достатньо потужним стимулом до вияву ними толерантної поведінки у певних конфліктних ситуаціях. З цією метою слід розвивати в майбутнього військового фахівця певні здібності та вміння, які посилюють його схильність до толерантного ставлення та здійснення відповідних дій. До них належать насамперед такі: уміння вести діалог, емпатійно вислуховувати іншого, впевнено висловлювати свої погляди, відстоювати права тощо; уміння об'єктивно дивитися на проблему й визнавати позицію іншого; уміння користуватися моделями конструктивного й демократичного розв'язання конфліктів тощо.

Безумовно, означені знання і здібності можуть удосконалюватися. Тому з цією метою потрібно: 1) готувати курсантів до того, щоб вони розглядали міжкультурні непорозуміння як звичайні життєві явища, навчати молодих людей долати етнічні, статеві, культурні суперечності шляхом спілкування, ініціювати виховні процеси шляхом моделювання конфліктних ситуацій з метою пошуку оптимальних варіантів їх розв'язання за умови дотримання толерантної поведінки; 2) інформувати про наслідки толерантності й відсутності цієї якості; 3) знаходити альтернативні способи врегулювання конфліктів і навчати застосовувати їх у реальних ситуаціях.

Висновки з даного дослідження. На підставі вищевикладеного зроблено висновок про те, що толерантність як важливий компонент полікультурної компетентності відіграє важливу роль у професійній та інших сферах життєдіяльності сучасного військового.

Перспективи подальших розвідок. Тому питання формування толерантності в курсантів мають перебувати в центрі уваги викладачів ВВНЗ, особливо викладачів гуманітарних дисциплін. У подальшому планується визначити педагогічні умови, що сприяють успішному формуванню в курсантів полі культурної толерантності.

Список використаних джерел

1. Allport G. W. The nature of prejudice Garden City / G. W. Allport. – N-Y. – 1958. – 121p.
2. Щеколдина С. Д. Тренинг толерантности / С. Д. Щеколдина. – М. : Ось-89, 2004. – 80 с.
3. Ковальчишина Н. В. Вплив тренінгових технологій на формування толерантної свідомості студентів / Н. В. Ковальчишина, Г. О. Литвинова // Вісник Одеського національного університету. – 2009. – Т. 14. – Вип. 17. – Психологія. – С. 224–230.
4. Лекторский В. А. О толерантности [Текст] / В. А. Лекторский // Философские науки. – 1997. – № 3-4. – С. 14–18.
5. Шалин В. В. Толерантность / В. В. Шалин. – Ростов-на-Дону : Советская Кубань, 2000. – 356 с.

6. Лотман Ю. М. Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. – М. : Прогресс, 1992. – 272 с.

7. Солодка А. Полікультурне виховання та освіта – крок до інтеграції освіти України в єдиний загальнокультурний простір / А. Солодка // Наук. вісник Миколаївського держ. ун-ту : зб. праць. – Миколаїв : МДУ, 2005. – С. 212-217.

УДК: 378.147:614.23

О.С. Ісаєва

МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНЦІЯ В СТРУКТУРІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. У статті на основі аналізу наукової літератури визначено, що формування міжкультурної компетенції в структурі іншомовного спілкування передбачає набуття як загальнокультурного, так і крайнознавчого й лінгвістичного світогляду, творчого підходу, готовності до толерантного спілкування; потребує загальної освіченості, знання традицій і цінностей різних народів, уміння здійснювати глобальне ділове спілкування на основі поваги до інших культурних цінностей, здатність долати міжкультурні й комунікативні бар'єри для обміну інформацією.

Ключові слова: міжкультурна компетенція, іншомовна підготовка, творчість, толерантність, спілкування, культура, міжкультурні і комунікативні бар'єри.

Isayeva O.S. Intercultural competence in the structure of foreign language training.

Annotation. It has been defined on the basis of analyzed scientific publications that the formation of intercultural competence in the structure of foreign language communication implies the formation of both common cultural, linguistic and country conception of the world, creative approach, and willingness to tolerant communication. It requires general erudition, acquaintance with traditions and values of different nations, ability to accomplish global business communication based on respect of other cultural realities and to overcome intercultural and communicative barriers for sharing of information.

Key words: intercultural competence, foreign language training, creativity, tolerance, communication, culture, intercultural and communicative barriers.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У ході професійної мовної підготовки потрібним є оволодіння міжкультурною компетенцією для забезпечення розуміння й поваги культури іншого народу з метою здійснення успішного практичного спілкування, а також подальшого розвитку особистості, щоб включитися в нове полікультурне оточення, установити міжособистісні зв'язки з іноземними колегами, досягти успіху в глобальному суспільстві, де багато чого є взаємообумовленим і взаємозалежним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжкультурний компонент навчання іноземній мові розглядається в працях І. Біма, Є. Пассова, І. Зимньої, Є. Верещагіна, В. Костомарова, В. Сафонові, С. Тер-Мінасові, І. Халєєвої та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак недостатньо вирішеними залишаються питання формування міжкультурної компетенції в структурі іншомовного спілкування.

Формулювання цілей статті. Тому мета статті – визначити роль міжкультурної компетенції в структурі іншомовної підготовки майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні процес вивчення іноземної мови вже не зводиться лише до засвоєння мовних елементів і правил їх комбінації, а потребує включення в іншомовну культуру, у систему світогляду й світосприймання іншого народу, у розмаїття культур усього людства. У зв'язку з цим професійна мовна підготовка майбутніх фахівців має ґрунтуватися на основі соціально-історичних і культурологічних функцій мови, коли мова розглядається як феномен, що використовується для інтерпретації глобальної картини світу з її універсальними культурно-специфічними характеристиками. Антропологічна переорієнтація іншомовної підготовки передбачає вивчення мови в тісному зв'язку з людиною, її свідомістю, мисленням, духовно-практичною та діловою діяльністю.

Актуальність усіх питань, пов'язаних з культурою, підвищений інтерес до вивчення культур різних народів, зростаюча популярність культурології – усе це свідчить про сплеск інтересу до проблем культури на тлі соціальних, політичних, економічних потрясінь світового